

Турило А.М.,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки промислового виробництва
та будівництва Криворізького технічного університету

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Зроблено спробу розширити наявний фінансовий інструментарій шляхом розкриття сутності категорії “фінансовий результат”, а також розглянуто особливості розрахунку показників оцінки фінансової діяльності підприємства.

The author makes an attempt to expand the existing financial instrument through revealing the essence of the “financial result” category and also examines some peculiarities of calculating the indices for appraising an enterprise’s financial activity.

В економічній літературі, а саме у наукових статтях, монографіях, навчальних посібниках тощо широко використовується термін “фінансові результати” (“фінансовий результат”).

Однак використання цього терміну не базується на відповідному його обґрунтуванні стосовно розкриття змісту, специфічності, відмінності від інших аналогічних термінів, кількісної оцінки тощо.

Розв’язанню цієї проблеми й присвячено нашу роботу.

У навчальній літературі під фінансовими результатами підприємства розуміють прибуток і рентабельність¹.

Вважаємо, що таке трактування фінансових результатів є неправомірним і ця категорія потребує подальшого свого дослідження.

По-перше, не можна відносити до фінансових результатів показник рентабельності. Виходимо з того, що економічна оцінка діяльності будь-якого підприємства здійснюється за трьома основними напрямками і базується на трьох основних категоріях:

- 1) результатах підприємства (лише абсолютна величина);
- 2) витратах підприємства (лише абсолютна величина);
- 3) результативності підприємства (лише відносна величина). Виступає у вигляді співвідношення результатів і витрат підприємства.

Тому показник рентабельності у будь-якому його вигляді є конкретним вираженням категорії “результативність” або “економічна ефективність”, і ніяк не категорії “результати”.

Термін “результати” потрібно використовувати в його первісному значенні й не підмінювати ним такі поняття як “економічна оцінка діяльності підпри-

¹ Шеремет А.Д., Сайфулін Р.С. Методика фінансового аналізу. — М.: ИНФРА. — 1996. — 175 с.

емства”, “економічні підсумки діяльності підприємства” та ін. (вони включають в себе всі три означені вище категорії).

Якщо вводиться в “науково-практичний і навчальний оборот” термін “фінансовий результат”, то мета цього, безперечно, полягає не в тому, щоб дублювати економічні поняття, використовувати слова-синоніми і тим самим ускладнювати процес пізнання предмета дослідження, а в тому, щоб розкрити (уточнити) сутність і відмінність цієї категорії від інших і тим самим показати її місце і роль у загальній системі фінансових та економічних категорій і на цій основі розширити наявний фінансовий інструментарій.

Це дасть можливість удосконалити і забезпечити нові можливості щодо комплексного пізнання й аналізу досліджуваних явищ, процесів і об’єктів у галузі фінансів та економіки.

На наш погляд, щоб розкрити сутність і специфіку цієї категорії і дати їй кількісну оцінку, потрібно виходити з мети фінансового менеджменту і звернутися до змісту таких важливих фінансових категорій: “фінансовий ефект”, “фінанси підприємств”, “фінансова діяльність”, “власний капітал”, “активи”.

Фінансовий результат реалізується на підприємстві через отримання фінансового ефекту.

“Фінансовий ефект” як категорія, на наш погляд, відображає в собі через систему фінансових відносин, що склалися на підприємстві, всю сукупність змін у його фінансовій діяльності і дістає конкретне вираження у головній меті такої діяльності.

Фінанси підприємств — це економічні відносини, пов’язані з рухом грошей, формуванням грошових потоків, розподілом і використанням доходів і грошових фондів суб’єктів господарювання в процесі відтворення².

Фінансова діяльність — діяльність, яка призводить до зміни розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства³.

Власний капітал — частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов’язань⁴.

Активи — ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому⁵.

Аналізуючи зміст цих визначень, можна зробити висновок, що власників (власника) підприємства цікавить насамперед розмір власного капіталу і його приріст, що створюється в процесі саме фінансової діяльності. Тому для влас-

² Фінанси підприємств. Підручник / за ред. А.М. Поддєрьогіна. — К.: КНЕУ, 2004. — 545 с.

³ Всеукраїнська практична бухгалтерська газета “Все про бухгалтерський облік”. Національні стандарти бухгалтерського обліку. — № 14. — 2003. — 79 с.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

ників підприємства приріст власного капіталу за період, що розглядається, і є головним фінансовим ефектом.

Вважаємо, що фінансовий ефект як результат фінансової діяльності підприємства включає в себе не лише прибуток, а й інші види фінансових ресурсів, тобто інтегрально він характеризує зміни у власному капіталі підприємства.

З методологічних позицій сутність і співвідношення категорій “фінансовий результат”, “фінансовий ефект” і “фінансовий збиток підприємства” можна представити відповідно у такому вигляді:

$$\text{ФРП}_t = \pm \Delta \text{ВК}_t, \quad (1)$$

$$+\Delta \text{ВК}_t = \text{ФЕП}_t, \quad (2)$$

$$-\Delta \text{ВК}_t = \text{ФЗП}_t, \quad (3)$$

де ФРП_t — фінансовий результат підприємства у періоді t , грн;

$\Delta \text{ВК}_t$, $-\Delta \text{ВК}_t$ — відповідно приріст і зменшення власного капіталу підприємства у періоді t , грн;

ФЕП_t — фінансовий ефект підприємства у періоді t , грн;

ФЗП_t — фінансовий збиток підприємства у періоді t , грн.

Рівняння 1, 2, 3 показують, що:

1) при зростанні власного капіталу підприємства потрібно використовувати категорію “фінансовий ефект підприємства” (ФЕП), а при його зменшенні — категорію “фінансовий збиток підприємства” (ФЗП);

2) категорія “фінансовий результат підприємства” (ФРП) є більш ємною по відношенню до понять “фінансовий ефект” (ФЕП) і “фінансовий збиток” (ФЗП) підприємства і поєднує їх у собі.

Введення в “економічний оборот” терміну “фінансовий ефект” у такому розумінні дасть змогу відрізнити його від терміну “економічний ефект”, під яким розуміють саме отримання прибутку.

Далі для подальшої характеристики фінансової діяльності підприємства перейдемо від абсолютних показників (ФРП, ФЕП, ФЗП) до відносних.

При цьому назва відносних показників, розрахунок яких наведено нижче, має походити, і це логічно, від назви головної їх складової, а саме чисельника дробу:

$$\text{ФЕ}_\phi \Pi_t = \frac{\text{ФЕП}_t}{\text{К}_t}, \quad (4)$$

$$\text{ФЗ}_\sigma \Pi_t = \frac{\text{ФЗП}_t}{\text{К}_t}, \quad (5)$$

$$\text{ФР}_\epsilon \Pi_t = \frac{\text{ФРП}_t}{\text{К}_t}, \quad (6)$$

де $\text{ФЕ}_\phi \Pi_t$ — фінансова ефективність підприємства у періоді t ,

$\text{ФЗ}_\sigma \Pi_t$ — фінансова збитковість підприємства у періоді t ,

$\Phi P_e \Pi_t$ — фінансова результативність підприємства у періоді t ;

K_t — середній капітал підприємства у періоді t .

Категорія “фінансова ефективність”, яка представлена формулою 4, кардинальним чином відрізняється від тих підходів, коли фінансова ефективність визначається у вигляді відношення прибутку до витрат і тим самим повторює загальновідому категорію “економічна ефективність”.

Конкретним вираженням категорії “фінансова ефективність” є показник фінансової рентабельності підприємства (ФРП), який потрібно розраховувати таким чином:

$$\Phi P P = \frac{\Delta BK}{K_{cp}} \times 100\%. \quad (7)$$

Показник (7) можна логічно модифікувати і тим самим показати зв'язок фінансової й економічної рентабельності:

$$\Phi P P_t = \left(\frac{\Pi_t + \Delta BK_{in,t}}{K_t} \right) \times 100 = \left(\frac{\Pi_t}{K_t} + \frac{\Delta BK_{in,t}}{K_t} \right) \times 100 = EP_t + P\Phi P P_t, \quad (8)$$

де $\Phi P P_t$ — фінансова рентабельність підприємства в періоді t ;

Π_t — прибуток підприємства в періоді t ;

$\Delta BK_{in,t}$ — величина зміни власного капіталу в періоді t , не пов'язана з величиною прибутку (Π_t), що сформувався в періоді t ;

EP_t — економічна рентабельність підприємства в періоді t , %;

$P\Phi P P_t$ — похідна (часткова) фінансова рентабельність підприємства в періоді t , %.

Аналогічним чином розраховується і фінансова рентабельність за власним капіталом (для цього показника у знаменнику формули 8 використовується середня величина власного капіталу в періоді t).

Важливими для аналізу фінансової діяльності підприємства є також різновиди показника (6):

$$\Phi P_e \Pi_{поч,t} = \frac{\Phi P P_t}{K_{n,t}},$$

$$\Phi P_e \Pi_{к,t} = \frac{\Phi P P_t}{K_{к,t}},$$

$$\Delta \Phi P_e \Pi_t = (\Phi P_e \Pi_{к,t} - \Phi P_e \Pi_{поч,t}),$$

де $\Delta \Phi P_e \Pi_t$ — величина зміни фінансової результативності підприємства;

$\Phi P_e \Pi_{поч,t}$, $\Phi P_e \Pi_{к,t}$ — фінансовий результат підприємства відповідно на початок і кінець періоду t ;

$K_{n,t}$, $K_{к,t}$ — капітал підприємства відповідно на початок і кінець періоду t .

Дуже важливим в оцінці підприємства є завдання пошуку показника, який інтегрально об'єднав би в собі два різних види його діяльності: виробничо-еко-

номічну (операційно-інвестиційну діяльність) і фінансову; тобто щоб за терміном “фінансово-економічна ефективність підприємства” реально стояв відповідний зміст (її якісна характеристика) і метод розрахунку (її кількісна характеристика).

Інтегральним показником, що загалом характеризує фінансово-економічну ефективність (діяльність) підприємства, може бути таке відношення:

$$\Phi_{\text{ЕЕП}}_t = \frac{\Phi_{\text{ЕРП}}_t}{\text{РВП}}_t = \frac{\Delta \text{РВП}}{\text{РВП}}_t, \quad (9)$$

де $\Phi_{\text{ЕЕП}}_t$ — інтегральна фінансово-економічна ефективність (діяльність) підприємства у періоді t ;

$\Phi_{\text{ЕРП}}_t$ — фінансово-економічний результат підприємства у періоді t ;

РВП_t — середня ринкова вартість підприємства у періоді t ;

$\Delta \text{РВП}_t$ — збільшення ринкової вартості підприємства у періоді t .

В основі формування формули 9 лежить головна мета управління фінансами підприємства, яка полягає в забезпеченні максимізації ринкової вартості підприємства і на цій основі максимізації доходів власників підприємства.

Два інші показники, що доповнюють вираз (9), розраховуються таким чином:

$$\Phi_{\text{ЕЗП}}_t = \frac{-\Delta \text{РВП}}{\text{РВП}}_t,$$

$$\Phi_{\text{ЕР}}_t = \frac{\Phi_{\text{ЕРП}}}{\text{РВП}}_t,$$

де $\Phi_{\text{ЕЗП}}_t$ — фінансово-економічна збитковість підприємства у періоді t ;

$\Phi_{\text{ЕР}}_t$ — фінансово-економічна результативність підприємства у періоді t .

Представлений вище матеріал дає можливість більш обґрунтовано підходити до змісту і формування важливих показників оцінки фінансової і фінансово-економічної діяльності підприємства.